

Suçlamaların Gölgesinde Bir Kırım Hanı: Murad Giray Han

Cihan Yalvar¹

ÖZET

Osmanlı Tarihi ve Kırım Hanlığı Tarihi açısından oldukça önemli sonuçlar doğuran 1683 II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının nedeni genellikle dönemin Kırım Hanı olan Murad Giray Han'ın görevine riayet etmemesi ile açıklanmaktadır. Sözü edilen dönemde ve daha sonraki yıllarda kaleme alınmış olan Osmanlı ve Kırım kaynaklarında bu başarısız seferin tek nedeninin Kırım Hanı ve onun meydana gelen savaştaki tutumu olmadığı görülmektedir. Bu kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Osmanlı Devleti'nin güç kaybederek gerileme sürecine girmesi ve aynı sürecin de Kırım Hanlığı'nda görülmesi Murad Giray'ın hanlığı dönemindeki faaliyetleri ve II. Viyana Kuşatması esnasında meydana gelen olayları dikkatlice incelemek gerekmektedir. Bu makale esas olarak Murad Giray Han'ın II. Viyana Kuşatması sırasındaki tutumu ile Osmanlı-Rusya ve Kırım Hanlığı'nın iç ve dış politikaları çerçevesinde Murad Giray Han hakkında yazılan bir biyografi denemesidir.

Anahtar Kelimeler: *Kırım Hanlığı, Murad Giray Han, II. Viyana Kuşatması.*

ABSTRACT

The reason of failure of Second Siege of Vienna, which had important consequences for both Ottoman and Crimean Khanate history is largely attributed to failure of Murad Giray Khan to his duty. Contemporary and later Ottoman and Crimean sources do not only accuse Crimean Khan for the failure. It is imperative to study carefully to examine the activities of Murad Giray Khan and events that occurred during the siege of Vienna which was the start of the decline of Ottoman Empire and Crimean Khanate. This paper is a biography attempt of Murad Giray in the context of Murad Giray's attitude and internal politics of Ottoman Empire, Russia and Crimean Khanate.

Key Words: *Crimean Khanate, Murad Giray Khan, Second Siege Of Vienna.*

¹Yeditepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi, cihan.yalvar@yeditepe.edu.tr

GİRİŞ

Murad Giray'ın Kırım'a han tayin edilmesinden önceki hayatı ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Biz, Murad Giray hakkında Kırım Hanlığı tarihi için çok mühim olan *Gülbün-ü Hanan* ve *Es-Seb'üs Seyyar Fi Ahbar-ı Müluk-ut Tatar* isimli iki eserden onun Kırım Hanı olmadan önceki hayatına dair bilgiler edinmekteyiz.

Seyyid Muhammed Rıza tarafından kaleme alınarak Cengiz Han'dan 1737 yılına kadar getirilen² *Es-Seb'üs Seyyar Fi Ahbar-ı Müluk-ut Tatar* isimli esere göre, Mübarek Giray'ın oğlu olan Murad Giray, babasının ölümünden sonra amcası Remzi Bahadır Giray tarafından yetiştirilmiştir. Bir diğer amcası olan IV. Mehmed Giray'ın han olması ile Murad Giray, amcasının hanlığı döneminde nureddinlik payesini elde etmiştir. IV. Mehmed Giray'ın hanlıktan azledilmesinden sonra ise Murad Giray han olmasına kadar geçen on iki yıl içerisinde Yanbolu yakınlarında yer alan bir köyde hayatını idame ettirmiştir³.

Kırım Hanlığı'nın kurucusu olarak kabul ettiğimiz I.Hacı Giray'dan, Baht Giray'a kadar hanlık makamında bulunmuş olan Kırım Hanları'nın biyografilerini *Gülbün-ü Hânân* isimli eseri ile kaleme alan⁴ Halim Giray'a göre de Selamet Giray'ın torunu ve Mübarek Giray'ın oğlu olan Murad Giray, babasının vefat etmesi ile Remzi Bahadır Giray tarafından yetiştirilmiştir. Murad Giray, IV. Mehmed Giray'ın hanlık döneminde ise Seyyid Muhammed Rıza'nın aktardığı gibi nureddinlik payesini kazanmıştır. Selim Giray Han'ın azlinden sonra Yanbolu'nun Saracalı isimli köyünde ikamet eden Murad Giray dönemin sadrazamı Kara Mustafa Paşa tarafından Ocak-Şubat 1678 tarihinde Kırım Hanlığı'na tayin edilirken⁵ Seyyid Mehmed Rıza'ya göre ise Murad Giray Ocak-Şubat 1678 yılında hanlık makamına tayin edilmiştir⁶. Yukarıda belirtilmiş olan iki kaynağa göre Murad Giray, han olana kadar Yanbolu'da ikamet ederken, Hammer'in aktardığına göre ise Murad Giray, han olana dek Rodos'da yaşamıştır⁷.

²Alper Başer, "Kırım Hanlığı Tarihini Konu Alan Müstakil Eserler ve Yeni Bir Kaynak Tarih-i Mevküfatı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume6/1, Winter, 2011, s. 750.

³Natalia Krolikowska, Law and Division of Power in the Crimea Khanate A Study on the Reign of Murat Giray (1678-1683), *Institute of History University of Warsaw*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Warsaw, 2010, s. 63.

⁴Başer, a.g.m. , s. 752.

⁵Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân (Kırım Hanları Tarihi) Değerlendirme-Metin-Tıpkıbasım*, ed. Bekir Günay, haz. Alper Başer-Alper Günaydın, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü Yayınları:3, 2013, s. 71.

⁶Krolikowska, a.g.t. , s. 63.

⁷Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi (1676-1699)*, Cilt: XII. , İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1986, s. 15-16.

Yeni Kırım Hanı'na adet olduğu üzere samur kürk, murassa kılıç gibi hediyeler padişah tarafından bizzat⁸ verilmiş ve Murad Giray hanlığa tayin olması ile Kırım'a doğru yola çıkmıştır⁹. Kırım tahtına tayin edilen hanlara Osmanlı sultanı tarafından sancak, kılıç, mücevherli sorguçlu kalpak ve samur kürk verilirdi ve buna “*hanlık teşrifati*” denilmekteydi¹⁰.

1.II. Çehrin Seferi ve Murad Giray Han

Kazak hetmanı Bogdan Chmelnitski'nin ve onun halefi Petro Doroşenko'nun Ukrayna'yı Osmanlı Devleti'nin egemenliğine dâhil etmelerine karşılık Osmanlı İmparatorluğu, Kazaklar'ı; Ruslar'a ve Lehler'e karşı korumayı kabul etmişti. Bu minvalde, Osmanlı İmparatorluğu, Kazaklar için Ukrayna üzerine iki defa sefer düzenlemişti. Bu seferlerden birincisi 1677 yılında başarısızlıkla biten I. Çehrin Seferi iken, ikincisi ise 1678 yılında düzenlenen ve başarılı sonuçlanan II. Çehrin Seferi'dir¹¹. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım'ı topraklarına katmasından sonra düzenlediği seferlere yardımcı kuvvet olarak Kırım Hanlığı'nın kuvvetleri de katılmaktaydı. Yeni Kırım Hanı Murad Giray'ın, kendisinden önceki hanların çağırıldıkları gibi Osmanlı İmparatorluğu tarafından II. Çehrin Seferi'ne davet edildiğini görmekteyiz. Sözü edilen bu davete icabet eden Murad Giray Han, Çehrin kalesine üç konak kalındığında¹² Onkolbaşı ismi ile bilinen yere askerleri ile beraber gelmiş ve Osmanlı ordusuna katılmıştır. Kırım Hanı'nın Osmanlı ordusuna katılması ile birlikte burada adet olduğu üzere Han ve beraberindekiler için bir ziyafet düzenlenmiştir. Burada veziriazam Murad Giray Han'ı baş çadırında karşılamış ve hana bir takım hediyeler takdim etmiştir. Aynı gün Moskova Çarı tarafından görevlendirilen Ramadensiko, 180.000 kişilik bir ordu ile Çehrin'e yardım etmek için Özü Nehri civarına gelmiştir. Bu haber üzerine Murad Giray Han, askerleri ile birlikte Tasmalı Nehri civarında bulunan Gürlü bölgesinden geçerek Özü Nehri'ne doğru ilerlemiştir. Bu esnada, Haleb Eyaleti'nin mutasarrıfı olan Kara Mehmed Paşa ile Murad Giray Han'ın Çehrin'e girerek kaleyi ele geçirmek için bir takım gözlemler yaptıklarını da bilmekteyiz¹³.

⁸Nazire Karaçay Türkal, Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695), *T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Y1 Tezi, İstanbul, 2012, s. 694.

⁹Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Ziibde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Dr. Abdülkadir Özcan, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995, s. 88.

¹⁰Müstecip Ülküsal, *Kırım Türk Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, İstanbul, Baha Matbaası, 1980, s. 31.; Halil İnalçık, “Giray”, *DİA*, C. XIV., Ankara, 1996, s. 77.

¹¹Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 252.

¹²İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III., Kısım I., II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 431.

¹³Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s. 92-93-94.

Çehrin Seferi'nde Murad Giray ve beraberindeki Kırım kuvvetlerinin görevi düşman ordusunun Özü Nehri'ni geçmesini engellemek idi¹⁴. Kuşatmanın yirmi beşinci günü Kırım askerleri düşman ile göğüs göğüse çarpışmışlar, yaklaşık yedi-sekiz bin kişiyi imha ederek büyük yararlılıklar göstermişlerdir¹⁵. II. Çehrin Seferi'nde, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile Murad Giray Han'ın müşterek bir şekilde kaleye hücum etmeleri de dikkat çekicidir¹⁶. Rusya ile yapılan ilk büyük savaş olarak bilinen¹⁷ bu sefer sonucunda Çehrin Osmanlı İmparatorluğu tarafından zaptedilmiştir¹⁸. Çehrin seferleri ve sonrasında gelişen süreçte Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti'nin bölgede bulunan en önemli müttefiki olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹.

Murad Giray önderliğindeki Kırım kuvvetlerinin Çehrin'deki başarılarına baktığımızda ise Han'ın yanında yer alan kuvvetler ile kuşatma altındaki kaleye yardıma gelen düşman ordusunu dört kez²⁰ püskürterek yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu seferde büyük yararlılıklar göstermiş olduklarını biliyoruz²¹. Bu minvalde, Rusların ve Kazakların mağlubiyete uğratılmalarında Murad Giray idaresindeki Kırım Hanlığı'nın etkisi göz ardı edilemez²².

Çehrin Kalesi'nin zaptedilmesinin ardından 29 Nisan 1681 tarihinde Kırım Hanlığı ve Rusya arasında yirmi yıllık barışı sağlayacak olan Bahçesaray Anlaşması imzalanmıştır. Kırım Hanı Murad Giray Han ile Rus Çarı Feodor Alekseyevich arasında²³ imzalanan bu anlaşmaya göre Özü (Dinyeper) Nehri her iki devlet arasındaki sınır kabul edilmiş, Rusya ve Kırım Hanlığı arasında Özü Nehri ve çevresine kale yapılmamasına karar verilmiş²⁴ ve Kiev'de Rusya'ya bırakılmıştır²⁵.

2. Murad Giray Han Döneminde Kırım Hanlığı'nın İç ve Dış Politikası ve Murad Giray Han'ın Şahsiyeti

¹⁴Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 703.

¹⁵Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.* , s. 95.

¹⁶Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", *DİA*, C. XXV. , Ankara, 2002, s. 453.

¹⁷Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 33.

¹⁸Kurat, *Rusya Tarihi...*, s. 252.

¹⁹Kirill Kocegarov, "The Moscow Uprising of 1682 Relations between Russia, the Crimean Khanate, and Polish-Lithuanian Commonwealth", *The Crimean Khanate between East and West (15th-18th Century)*, ed. Denise Klein, Harrassowitz Verlag, Weisbaden, 2012, s. 60.

²⁰Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 236.

²¹Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar III. Köprülüler Devri*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 199.

²²Kurat, *Rusya Tarihi...* , s. 250.

²³Krolikowska, a.g.t. , s. 61.

²⁴Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s. 119; Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 765.

²⁵İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi...* , s. 203.; Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 433.

Murad Giray Han'ın Kırım tahtında bulunduğu süre içerisinde yani 1678-1683 yılları arasında Kırım Hanlığı'nın iç politikası hem hanlığın hem de hanlığın Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki durumunu haliyle etkilemiş olduğunu görmekteyiz. Han'ın Kırım'ın iç politikasında almış olduğu bazı kararlar hanlığını kaybetmesine ve bunun yanında başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana Kuşatması'nın sorumlusu olarak görülmesine neden olmuştur. Murad Giray Han, Kırım'ın iç politikasında bağımsızlık politikasını uygulamak istemiş ve Kırım'da bulunan Osmanlı nüfuzunu kırarak bu nüfuzu ortadan kaldırmak istemiştir.

Bu minvalde Abdülgaffar Kırımî'ye göre Han; Kırım Hanlığı'nın aristokrat kesimindeki birinci kabile olarak bilinen Şirinlerin yerine içlerinde büyüdüğü ya da aralarında yaşadığı²⁶ Mansuroğullarını öne çıkarmış ve kendince denge politikası güderek Mansuroğullarını diğer aristokrat kabilelerinden ayrı tutmuştur. Han'ın gütmüş olduğu politika sonucunda Kırım topraklarında huzursuzluklar ortaya çıktığını görmekteyiz²⁷. Sözü edilen bu politikanın 1667 yılında Adil Giray tarafından da uygulandığını görmekteyiz. Adil Giray burada, Kırım'ın en etkili olan kabilesi Şirinlerin güçlerinin Mansuroğulları tarafından kırılması için bu politikaya uygulamaya koymuştur. Ayrıca, Abdülgaffar Kırımî'nin Şirin kabilesine mensup olması da yazarın kaleme almış olduğu *Umdet'ül-Ahbar (Umdet'üt-Tevarih)* isimli eserinde bu konunun üzerine fazlaca eğildiğini görmekteyiz²⁸. Nitekim Han'ın yanlış temeller üzerine kurmuş olduğu bu denge politikası üçüncü bölümde bahsedeceğimiz gibi hanlığını kaybetmesine neden olmuştur.

Kırım Hanlığı'nın Altın Orda Devleti'nden ayrılarak kurulmasını sağlayan en önemli güç "*Karaçi Beyleri*" idi. Sözü edilen bu aristokrat kesminin arasında Şirin, Arğın, Barın ve Kıpçak kabileleri yer almaktaydı. XVII. ve XVIII. yüzyıllara gelindiğinde ise bu kabileler arasında Mansuroğulları ile Sicivutların da dahil oldukları görülmektedir²⁹. Hanlığın, idarî ve siyasî yapılarının temel taşları sözü edilen kabileler tarafından oluşturulmaktaydı³⁰. "*Karaçi Beyleri*" arasında en itibarlı olan kabile Şirinler iken, tüm beyler arasında da en çok sözü

²⁶ İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi...*, s. 237.

²⁷ Derya Derin, Abdülgaffar Kırımî'nin Umdet'ül-Ahbar'ına (Umdet'üt-Tevarih) Göre Kırım Tarihi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü-Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yı Tezi, Ankara, 2003, s. 380.

²⁸ Krolkowska, a.g.t., s. 64-65.

²⁹ Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilen, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, s. 40.

³⁰ Yücel Öztürk, "Kırım Hanlığı", *Türkler*, C. 8, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 483; Ülküsal, a.g.e., s. 31.

geçen kişi Şirinlerin beyi idi³¹. Hatta, Şirin beyleri çoğu zaman hanların tayin edilmesi ve azledilmesinde de önemli rol oynamaktaydılar³².

Kendisinden: “Allah’ın inayetiyle Ulu Orda’nın, Ulu Kırım Yurt’unun, Kıpçak Bozkırının, sağ ve sol kol ülkelerindeki birçok Tatar’ın ve dahi Çerkeslerin kutlu Hanı, biz Ulu Murad Giray Han”³³ şeklinde bahseden Murad Giray Han’ın hanlığı süresinde iç politikada yapmış olduğu bir diğer faaliyet de Osmanlı İmparatorluğu’nun yarımada yer alan nüfuzunu kırmaya çalışmak olmuştur. Han bunun için; Seyyid Muhammed Rıza’nın aktardığına göre Cengiz Yasası’nı geri getirmek için bir takım kararlar almıştır. Hatta, Han bu politika doğrultusunda II. Viyana Kuşatması’ndan önce³⁴ Osmanlı İmparatorluğu’nun Kırım’a atamış olduğu kadıaskerin yerine yeni bir görevli olarak “törebaşı” nı atamış olduğunu görmekteyiz. Bu atama ile beraber artık Kırım’da ki tüm yargı işleri Cengiz Yasası’na göre yürütülecekti³⁵. Han’ın bu davranışları sonucunda Kırım ahalisinin de Osmanlı İmparatorluğu’na karşı tutumunun değiştiğini görmekteyiz³⁶. Bizzat padişah tarafından atanan kadıaskerin³⁷ yerine yeni bir görevlini atanması resmen hanlığın Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliğini tanımadığını gözler önüne sermektedir. Han’ın bu tutumu büyük tepkilere neden olmuş ve Vani Mehmed Efendi’nin telkinlerine uyan Han törebaşını görevden alarak törebaşın yerine tekrar kadıasker gelerek görevine devam etmiştir³⁸. Murad Giray’ın hanlık yapmış olduğu dönemin tanıklarından birisi olan ve *Tarih-i Mehmed Giray*’ın müellifi olan Mehmed Giray’a göre; Kırım, Murad Giray zamanında çok mamur idi. Yazarın aktardığına göre bu dönemde Kırım’da: “Birer buçuk vuku’yye nân bir akçeye, bir âlâ karın kürk beş beşlige varınca” satılmaktaydı³⁹.

Bu dönemde hanlığın dış politikasının en önemli konusunu ise Rusya oluşturmaktaydı. Bu doğrultuda, Murad Giray Han Ruslar ile olabildiğince dostane ilişkiler sürdürmeye çalışmıştır. Örneğin, 1682 yılında Murad Giray Han Moskova ile imzaladığı bir anlaşmada “Türk sultanının emri bolsa da” Rus topraklarına saldırmayacağına dair söz vermiştir. Bu anlaşma sonrasında Moskova üç yıllık vergisini vermiş ve anlaşma sonucunda Rusya her yıl

³¹Ülküsal, a.g.e. , s. 31.

³²Ülküsal, a.g.e. , s. 32.; Fisher, a.g.e. , s. 39. ; İnalçık, “Giray”, s. 77.

³³Fisher, a.g.e. , s. 34.

³⁴İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi*... , s. 237.

³⁵Krolikowska, a.g.t. , s. 64.

³⁶Krolikowska, a.g.t. , s. 65.

³⁷Ülküsal, a.g.e. , s. 33.

³⁸Krolikowska, a.g.t. , s. 64.

³⁹Uğur Demir, *Tarih-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Tarihi, Yayınlanmamış Y1 Tezi, İstanbul, 2006, s. 9.

yıllık vergisini aksatmadan göndermiştir⁴⁰. Murad Giray'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki nüfuzunu kırarak hanlığın bağımsız olması düşüncesi Kırım Hanlığı'nın dış politikasını da etkilemiş ve bunun sonucunda hanlığın kendi ayakları üzerinde durması yani dış politikasını kendisinin belirlemesi gerektiği fikri ağır basmıştır. Fakat kısa bir zaman sonra aşağıda da göreceğimiz gibi Kırım Hanlığı ile Moskova arasındaki ilişkiler bozulmuş ve Moskova bu tarihe kadar Kırım Hanlığı aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'na ile temas kurarken sözü edilecek olan olaydan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile direkt temas kurduğunu görmekteyiz.

Seyyid Rıza'ya göre, Osmanlı-Rus ilişkilerinde Kırım Hanlığı'nın kontrolü kaybetmesindeki sorumlu Murad Giray Han'dı. Müellife göre Han, herkesin içinde Rus elçilerine kötü davranmış ve bu olayın ardından Rus çarı, elçilerini direkt olarak İstanbul'a göndermeye başlamıştır⁴¹. Halim Giray'da, Rus elçilerinin hakarete uğraması sonucunda, elçilerin direkt Osmanlı İmparatorluğu ile temas kurduğunu ve buna Murad Giray Han'ın sebep olduğunu nakletmiştir⁴². Hammer'de sözü edilen iki görüşede katılarak sebebin Murad Giray'ın Rus elçilerine kötü davranması şeklinde açıklamıştır⁴³. Mengli Giray Han'ın aracılığı ile başlayan⁴⁴ Moskova ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler Murad Giray Han döneminde son bulmuştur.

Ayrıca Murad Giray Han, Kazakların Kırım'a saldırmaları ve Rusya'nın Karadeniz'de ilerlemeye başlaması gibi bazı olaylar da⁴⁵ Kırım Hanlığı'nın iç ve dış politikasında açık bşr şekilde görülmektedir⁴⁶.

Altın Orda Devleti'nin zayıflamasından sonra, Altın Orda ve Rus Knezlikleri'nin toprakları arasında bulunan boş arazilere yerleşen ahaliye “*serseri dolaşan*” manasına gelen Kazak adı verilmişti⁴⁷. Sözü edilen bu Kazaklar özellikle de Zaporog Kazakları, XVI. yüzyılın son on senesinden başlayarak, şayka ismindeki küçük gemileri ile Dinyeper'den (Özü) Karadeniz sahillerine inerek buralara saldırılar düzenlemekteydiler. Hatta bir dönem Kazaklar İstanbul'a Boğaziçi'ne kadar gelerek Yeniköy ve havalisini yağmalamışlardır. Özellikle XVII.

⁴⁰İnalcık, *Kırım Hanlığı Tarihi...*, s. 236.

⁴¹Krolikowska, a.g.t., s. 65- 66.

⁴²Halim Giray, a.g.e., s. 71.

⁴³Joseph Von Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, çev. Seyfi Say, İstanbul, İnsan Yayınları, 2013, s. 118.

⁴⁴*Akdes Nimet Kurat, IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara, Murat Kitabevi Yayınları, 1992 s. 219.

⁴⁵İnalcık, *Devlet-i 'Alîyye*, s. 200.

⁴⁶İnalcık, “Osmanlı-Rus...”, s. 33.

⁴⁷Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-1*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2004, s. 60.

yüzyılda Kazak sorunu zirveye ulařmıř⁴⁸ ve Kazaklar sadece Kırım Hanlığı için⁴⁹ değil Osmanlı İmparatorluğu içinde büyük bir tehdit oluşturmuştur.

Kırım'ı ve İstanbul'u ziyaret ederek Murad Giray Han ile tanışan bazı elçiler bize onun şahsiyeti hakkında önemli bilgiler vermişlerdir. Sözü edilen bu elçiler, 1677-1678 yılları arasında İstanbul'da bulunmuş olan Leh elçi Jan Gninski başta olmak üzere, 1680-1681 arasında Kırım Hanlığı'nda elçi olarak bulunan Vasili Tiapkin ile Nikita Zotov isimli iki Rus elçilerdir. Sözü edilen elçilerinden Jan Gninski'ye göre Murad Giray Han akıllı ve tedbirli bir devlet adamıydı. Adı geçen elçiye göre Murad Giray, hanlığın içinde ve dışında meydana gelen olaylara gerçekçi bir bakış açısı ile bakmaktaydı. Jan Gninski, bu gözlemini Han'dan sadrazamın iki sınır kalesini Lehlilere teslim etmesi konusunda sadrazamı ikna etmesini istemesi fakat Han'ın bunu reddetmesine dayandırmıştır. Zira Gninski'ye göre Han, mevkisinin Osmanlılar'dan Lehistan'a karşı politikalarını yumuşatmalarını isteyecek kadar etkili olmadığını bilmekteydi⁵⁰.

Vasili Tiapkin ile Nikita Zotov 1680 yılının Ağustos ayında⁵¹ Kırım Hanlığı'nın başkenti Bahçesaray'da bulunmuşlardır. Sözü edilen bu elçiler Murad Giray'ı akıllı bir devlet adamı olarak tasvir etmişlerdir. Tiapkin ve Zotov'dan Han'ın fiziksel özelliklerini de öğrenmekteyiz. Elçilere göre Han; uzun boylu, orta yaşlı ve yakışıklı bir devlet adamıydı. Bunlara ek olarak elçiler Han'ın saçının koyu renk olduğunu ve uzun bir sakala sahip olduğunu da raporlarında belirtmişlerdir. Elçilerin raporlarında yer alan en ilginç bilgi ise Han'ın bu elçileri huzuruna kabul ettiğinde üzerinde Türk-Tatar stilini yansıtan kırmızı ve yeşil renklerden oluşan bir kıyafet giymiş olmasıdır⁵².

3. II. Viyana Kuşatması ve Murad Giray Han

1526-1606 yılları arasında Macaristan topraklarında Osmanlı Devleti üstünlüğü korurken, 1606-1658 yılları arasında bu durum değişmiş ve Macaristan'da üstünlük Avusturya'ya geçmiştir. 1658 yılından 1683 yılına kadar ki geçen sürede ise Macaristan üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti tekrardan sağlanmaya çalıřılmıřtır⁵³. Bu doğrultuda, 5 Kasım 1676 tarihinde Sadrazamlık makamına tayin edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Köprülüler'den almış olduğu makamında kalıcı olabilmek için büyük başarılarla imza atılması

⁴⁸İnalçık, "Osmanlı-Rus...", s. 33.

⁴⁹Koçegarov, a.g.m. , s. 61-63.

⁵⁰Krolikowska, a.g.t. , s. 62.

⁵¹Koçegarov, a.g.m. , s. 60.

⁵²Krolikowska, a.g.t. , s. 62.

⁵³İnalçık, *Devlet-i 'Alıyye...* , s. 182.

gerektiğine inanmaktaydı. Kara Mustafa Paşa, bir taraftan Osmanlı Devleti'nin gücünü Orta Avrupa'ya götürerek Habsburgları ortadan kaldırmak isterken⁵⁴ bir taraftan da Orta-Macaristan'ı Osmanlı egemenliği altına alarak, Viyana'yı ele geçirmek arzusundaydı⁵⁵.

1664 yılında Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Vasvar Barışı ile iki devlet arasındaki sınırlar 1606 yılındaki haliyle kabul edilmişti. Fakat bu anlaşmanın imzalanmasından sonra sözü edilen bölgede tarafalar arasında bir takım küçük çaplı çatışmalar meydana gelmekteydi. Bu doğrultuda Kara Mustafa Paşa'ya göre: “*Raab Nehri üstünde yer alan Saint Gotthar'da devletin şerefine sürülen leke silinmeliydi*”⁵⁶. Avusturya'nın bu esnada otuz yıl savaşları nedeniyle zor durumda olması da Sadrazam'ı Avusturya üzerine bir sefer açma konusuna iten nedenlerin başında gelmekteydi⁵⁷.

Hatta Sadrazamın telkinleri ile yeniçeriler:”*Padişah bizi niye besler, oturmadan kötürüm olduk; cenk isteriz. Sen Gotar'da kalan elbiselerimizi varıp düşmandan alalım*” şeklinde söylenmeye başladıklarını bilmekteyiz⁵⁸. Sadrazam ve yeniçeriler bu fikirdeyken Osmanlı padişahı IV. Mehmed ise Vasvar Barışı'nın yenilenmesinden yanaydı⁵⁹. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın fikirleri doğrultusunda, Tökeli İmre'nin Orta Macar Kralı ilan edilmesi çok yakında Avusturya üzerine bir sefere çıkılacağına göstergesiydi⁶⁰. 1677'de Tökeli'nin elçileri İstanbul'a gelmiş⁶¹, 1682 yılının Temmuz ayında ise Tökeli İmre ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan bir anlaşma ile Tökeli'ye, Yukarı Macaristan'da hükümdarlık payesi verilerek Osmanlı padişahının himayesi altına alındığı söylenmiştir⁶².

Osmanlı cephesinde bu olaylar meydana gelirken, Avusturya, Fransa tarafından tehlike altında olduğunu görerek Osmanlı İmparatorluğu ile tekrardan barış yapmak istemekteydi. Avusturya İmparatorluğu bu doğrultuda 1682 yılında elçileri A. De Caprara'yı İstanbul'a göndermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Caprara'dan kabul edilmesi imkânsız olan şeyler talep etmiş ve iki devlet arasında bir anlaşma sağlanamamıştır. Ortaya çıkan anlaşmazlık sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya üzerine sefer düzenleyeceği elçi tarafından kesin olarak anlaşılmıştır. Bu olayın ardından Caprara, Avusturya İmparator'una: “*Türklere karşı*

⁵⁴ Abdülkadir Özcan, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”, *DİA*, C. XXIX. , Ankara, 2004, s. 246.

⁵⁵ İnalçık, *Devlet-i Aliyye...*, s. 182.

⁵⁶ İnalçık, *Devlet-i Aliyye...*, s. 183.

⁵⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 438.

⁵⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s. 437.

⁵⁹ Özcan, *a.g.m.* , s. 246.

⁶⁰ Özcan, *a.g.m.* , s. 246.

⁶¹ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 4 (1640-1774)*, çev. Nilüfer Epeçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2009, s. 166.

⁶² Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 5 (1699-1774)*, çev. Nilüfer Epeçeli, ed. Erhan Afyoncu, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2011, s. 65.

imparatorluğu ve bütün Hristiyanlığı korumak için majestelerinin kılıca sarılmaktan başka yapacakları bir şey kalmamıştır; barış umutları ortadan kalktı” şeklinde durumu anlatan bir mektup göndermiştir⁶³. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi *Tarih-i Mehmed Giray*'ın müellifi olan Mehmed Giray'a göre Viyana üzerine yapılacak olan seferin esas nedeni Orta-Macar Kralı Tökeli İmre idi⁶⁴. Meydana gelen bu olaylar sonrasında padişah IV. Mehmed'de sefere için ikna edilmiş ve 12 Ağustos 1682 tarihinde Avusturya üzerine sefer kararı alınmıştır. Sefer hazırlıklarının sonra ermesinin ardından padişah, 13 Mayıs 1683 tarihinde Belgrad'a kadar gelerek Kara Mustafa Paşa'yı Yanıkkale'nin fethine serdar tayin etmiş ve kendisi Belgrad'da kalmıştır⁶⁵.

“*Din-i İslâma yardım, Âl-i Osmana kardeşlik*” hatt-ı hümayunu ile Osmanlı İmparatorluğu tarafından düzenlenen seferlere çağrılan diğer Kırım Hanları⁶⁶ gibi Murad Giray Han'da 1683 yılının Ocak ayında bir name ile bu sefere davet edilmiştir⁶⁷. Esseg'de Osmanlı ordusuna katılan Han'ın⁶⁸ atı ile sadrazamın otağının önüne kadar geldiğini bilmekteyiz⁶⁹. Burada, Sadrazam tarafından karşılanan Murad Giray Han, aynı otağda düzenlenecek sefer hakkında istişare etmek için kurulan mecliste baş köşeye oturmuştur⁷⁰.

Sözü edilen mecliste önce Sadrazam Kara Mustafa Paşa sözü alarak: “*Gerçi kasdımız feth-i Yanık kal'asıyla Komaran kal'asıdır. Fazl-ı Hakk ile teshiri mümkün, lâkin kal'a almış oluruz memleket değil Muradım inşa'allah Beç'e gitmektedir. Ne dersiz?*”⁷¹ diyerek kendi fikrini dile getirmiştir. Şan ve şöhrete düşkün, inatçı olarak tasvir edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Reis-ül-küttap Mustafa Efendi'nin ordunun hiçbir seferde bu kadar kalabalık olmadığını ve bu kadar büyük bir kuvvet ile Yanık üzerine değil de Viyana üzerine gidilmesi gerektiğini söylemesi ile Sadrazam hırslanmıştır⁷². Mehmed Giray'a göre bu esnada Osmanlı ordusunun mevcudu 400.000 idi⁷³.

Sadrazamın konuşmasının ardından kimseden hiçbir ses çıkmamış herkes şaşkınlık ile durumu kabul etmiştir. Fakat söz Kırım Hanı'na geldiğinde, “*âkıl bir padişah*” olarak tasvir

⁶³İnalcık, *Devlet-i Aliyye...*, s. 187; Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 65-66.

⁶⁴Demir, *a.g.t.*, s. 3.

⁶⁵İnalcık, *Devlet-i Aliyye...*, s. 187-188.

⁶⁶Ülküsal, *a.g.e.*, s. 31.

⁶⁷Mehtap Yılmaz, *Vekayi' name (Vekayi-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yıl Tezi*, İstanbul, 2006, s. 9.

⁶⁸İnalcık, *Devlet-i Aliyye...*, s. 188.

⁶⁹İnalcık, *Kırım Hanlığı Tarihi...*, s. 226.

⁷⁰Karaçay Türkal, *a.g.t.*, s. 818.

⁷¹Karaçay Türkal, *a.g.t.*, s. 818.

⁷²Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 441.

⁷³Demir, *a.g.t.*, s. 4.

edilen Han: “*Bu yıllık Yanık ve Komaran kal’aları alınsun garet-girân askere izn ü insıraf vürülüp, tahrib-i dâr u diyâr kılınsun, düşmende il memleket ve kudret ve kuvvet kalmaz. Kışı serhad başında kışlayup, evvel bahârda kendü memleketiniz gibi varup, tasarruf idin, zîra bu Nemçe Kralı büyük düşmendir, nâmlı çasardır. Anuşirvan’ın Korona tâ’bir itdükleri tacı başında olmağla, zîr-i destine olan yedi kraldan gayrı, cümle mülük-i Nasârâ emrinde râm, fermanına berdârdır. Kendü ile ceng üzre olan kâfir bile, bu demde terk-i cidâl idüp, imdâd u mu’avenet ideceği nümâyândır*”⁷⁴ diyerek Viyana’nın alınmasının zorluğundan bahsetmiştir. Han’ın sarf ettiği bu sözler sadrazamı çok kızdırmış ve sadrazam bu andan sonra Kırım Hanı’na karşı düşmanca tavırlar takınmıştır.

Murad Giray Han’ın ardından Budin Beylerbeyi Vezir Koca Arnavud İbrahim Paşa’nın da sadrazamın düşüncesine uymayan bir şekilde sefer hakkında fikir beyan etmesi ile Kara Mustafa Paşa iyice hiddetlenerek İbrahim Paşa’ya çok sert sözler söylemiştir. Murad Giray Han’dan ve İbrahim Paşa’dan Viyana üzerine yürünmesinin uygun olmadığını duyan Sadrazam bu konuşmalarının ardından; “*her kim bana bu yoldan men’e dair söz söyleyüp, mu’âraza eder ise, bilâ-emân katl iderim*”⁷⁵ diyerek Viyana’nın muhasarası konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir.

Viyana’nın kuşatılmasına kadar geçen sürede Kırım kuvvetleri Osmanlı ordusunun öncü kuvvetlerini oluşturarak birinci derecede rol oynamışlar ve buna örnek olarak Saadet Giray Sultan ile Hanzade Alp Giray’ın beraberlerindeki kuvvetler ile Osmanlı ordusuna yardımcı olduklarını görmekteyiz⁷⁶. Esas Osmanlı ordusu Viyana önlerinde 14 Temmuz 1683 tarihinde görülürken, bu esnada Kırım kuvvetleri ise Tulln Ovası ve Linz’e kadar akınlar düzenlemekteydiler. Viyana kuşatılmasının hazırlıkları 16 Temmuz’da sona ermiş ve kale çevresine metrisler kazılarak kuşatma bu tarih itibariyle resmen başlamıştır⁷⁷. Herşeyden bihaber olan Osmanlı sultanı IV. Mehmed’e Viyana’nın kuşatıldığı haberi geldiğinde padişah: “*Kasdımız Yanık ve Komaran kal’aları idi. Beç kal’ası dilde yok idi. Ne aceb Paşa saygısızlık idüp, bu sevdâya düşmüş. Hoş imdi, Hakk ta’âlâ âsân getüre. Lakin mukaddem bildireydi rızâ virmezdim*”⁷⁸ diyerek aşağıda da göreceğimiz gibi başarısızlıkla sonuçlanan kuşatma sonrasında Kara Mustafa Paşa idam edilecektir.

⁷⁴Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 818-819.

⁷⁵Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 819.

⁷⁶İnalçık, *Devlet-i’Alîyye...*, s. 190-191.; Yılmaz, a.g.t. , s. 97.

⁷⁷İnalçık, *Devlet-’i Alîyye...*, s. 194.

⁷⁸Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 829.

Kırım kuvvetlerinin bir kısmı Han'dan ayrı bir şekilde Viyana çevresine akınlar düzenlerken, Murad Giray Han ise düşmana olası bir yardım gelmesi düşüncesiyle Viyana'ya altı saat uzaklıkta bulunan İskender Köprüsü'nün tutulması görevi ile meşgul idi⁷⁹. Han İskender Köprüsü'nü tutmak ile meşgul olurken, Alp Giray ve Hüseyin Paşa'nın düşman kuvvetleri tarafından mağlup edilmeleri ile düşman ordusunun köprüye ulaşmasının önü açılmış oldu. Bazı Kırım askerlerinin akınlar esnasında fazlaca esir ve ganimet elde etmelerinden sonra Alp Giray'ın ayrılarak Uyvar Kalesi civarına gitmesi ile Alp Giray, Hüseyin Paşa'ya istediği yardımı yapamamış ve Papa tarafından Osmanlı'ya karşı birleştirmeyi başardığı⁸⁰ Leh ordusunun Avusturya ordusu ile birleşmeleri önünde bir engel kalmamıştır⁸¹.

65.000 kişiden oluşan Leh ve Avusturya orduları 9 Eylül 1683'te Tulln ovasında birleşerek Viyana'ya doğru yürüyüşe geçmiştir⁸². Bu haberin alınmasının ardından ertesi gün toplanan mecliste metrislerde bulunan askerlerin yerlerinden ayrılmayacağı bu doğrultuda kuşatmaya devam edileceği ve düşmana karşı paşaların yanında bulunan askerler ile karşı konulması gerektiği kararlaştırılmıştır⁸³.

Düşmanın sayıca üstün ve ateşli silahlar bakımından çok güçlü olduğunu gören Murad Giray Han, bu konuda Sadrazam'a durumu arz eden bir mektup gönderdiğini görmekteyiz. Han bu mektubunda: *“Elbetde topları meterizlerden girüye çekesiz. Zira gelen düşmen azîm, kavî, kesret ile geliyor. Buna tedarik muhkem olmaz ise iş yamandır”* diyerek düşmanın durumu ve ne yapılması gerektiğini anlatmıştır. Murad Giray Han'ın bu mektubuna karşılık Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Han'a yazdığı mektupta: *“Hayda! Ne bilür? Onlar varsun bârgirlerin güdsün. Ben gelen kâfiri çadır oğlanlarımla tokmakıla depeledürüm. Anların havfi var ise karışmasunlar”* diyerek cevap vermiştir. Mehmed Giray, Kara Mustafa Paşa'nın bu sözlerini *“Laf ü güzâf harmanın esdi savurdu”* şeklinde ifade etmiştir. Sadrazamdan gelen bu mektup Han'a okunduğunda Mehmed Giray'ın aktardığına göre Han bunları duyunca elem ve keder eylemiş ve ardından *“Ey Türk! Sen cezan bulursun ve illa bir alay ümmet-i Muhammed'e bela-yı asumani olursun”* demiştir⁸⁴.

⁷⁹Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 875.

⁸⁰Zinkeisen, a.g.e. , s. 72.; Hammer, *Osmanlı Devleti...*, s. 57.; Uzunçarşılı, a.g.e. , s. 439.

⁸¹İnalçık, *Devlet-i Aliyye...*, s. 195.

⁸²İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi...* , s. 231.

⁸³İnalçık, *Devlet- i Aliyye...*, s. 195.

⁸⁴Demir, a.g.t. , s. 4.

Konumuz itibariyle bu döneminin çağdaşı olan Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın naklettiğine göre Murad Giray Han düşman ordusunun köprüden geçmesine izin vermiş ve düşman ordusunu seyretmiştir. Adı geçen müellifin aktardığına göre Murad Giray: *“Ol gün kendüsi köprüye nazır bir mürtefi mahalde kamçı elinde tâziyânesiyle kabzasın avucuna sıkmuş ve elini böğrüne koymuş at üzre durup küffarın geçtiğini seyr ederdi. İmamı yanına varup “Han’ım şu bölük bölük geçen kâfiri kırdırsanız artık girüsi münkatı olmaz mıydı? didikte Han: “Behey efendi sen bu Osmanlı’nun bize itdüğü cevri bilmezsin. Ancak bizi bir hâle koydular ki, yanlarında Eflak ve Boğdan keferesi kadar rağbetimiz kalmadı. Bu düşmenin cem’iyyet ve hareketin kaç def’adır yazup bildirdim. Düşmen çok, mukavemet mümkün değil askerleri ve topları metrisden çıkar iktiza eder ise, saf cengi idelim ve illâ selâmet birle girü gidelim” didim, inâdından dönmeyip söz geçüremedim. Hezâr güne yazdığı itâb-âmiz cevâblar ile gönderdüğü mektublarında kokmuş bârgîr eti yediğimize varınca yazmış. İnşâ’allahu ta’âlâ bu düşmenin def’i yanımda lâ-şey idi ve bilürdüm ki, dînimize de düşmez ihanettir. Lâkin gayret beni komadı anlar da görsünler kendülerin kaç akçalık âdem imiş, Tatar kadrin bilsünler”* diyerek askerlerini yanına alarak Osmanlı ordusunun yanına dönmüştür. Han orduya geldiği gibi direkt sadrazamın yanına giderek ona: *“Köpek gibi ardıma uymuş geliyor ve yürüyüşlerinin iktizasî Bâzâr gün gelüp mukabil olmak gereklidir”* demiştir. Buna karşılık Kara Mustafa Paşa, Han’a *“ devlete lâyık itdüğün hizmet ise ancak olur, berhudâr ol yüzün ak olsun”* diyerek Han adına bir ziyafet düzenlemiş, ardından Han’a bir takım hediyeler takdim edilmiş ve Han kendi kuvvetlerinin yanına dönmüştür⁸⁵. Burada Murad Giray’ın yolladığı mektuplara sadrazamın verdiği hakaret dolu cevaplara rağmen bunun üzerine yine de Han’ın ordugâha gelerek durumun ne kadar vahim olduğunu önlem alınması gerektiğini sadrazama yüzyüze söylediğini göreceğiz. Aşağıda da verdiğimiz bilgide göreceğimiz gibi Murad Giray son ana kadar sadrazamı düşman ordusunun hareketleri hakkında uyarmaktan geri kalmamıştır.

Aynı gece Murad Giray Han tarafından yirmi Avusturyalı asker yakalanmış, bunlardan on dokuzu öldürülmüş, sağ kalan bir kişi ise düşman hakkında malumat vermek üzere sadrazama gönderilmiştir. Sadrazamın huzuruna çıkan Avusturyalı asker, Avusturya ve Leh krallarının seksen bin piyade, kırk bin süvari ve iki yüz parça top ile kendilerine yaklaşımda olduklarını ertesi gün Osmanlı ordusuna saldırmak için hazırlık içerisinde olduklarını söylemiştir⁸⁶. Altmış gün süren kuşatma sonrasında⁸⁷ 12 Eylül Pazar günü gerçekleşen

⁸⁵Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 875.

⁸⁶Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 876.

Kahlenberg Savaşı'nda Osmanlı kuvvetleri mağlubiyete uğramış, bu savaş sonrasında Osmanlı kuvvetleri savaş meydanından çekilmek zorunda kalmıştır. Kahlenberg'de, Murad Giray Han Osmanlı ordusunun sol kanadında yer almış ve aynı kanatta yer alan Şam Valisi Hüseyin Paşa'ya yardım etmemiş⁸⁸ ve askerlerini savaşa sürmekten geri durmuştur.

Savaşın sona ermesinin ardından mağlup olan ordunun geri kalanı ertesi gün Yanıkkale civarında toplanmıştır⁸⁹. Yanıkkale civarına hiddet ile gelen Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, geldiği gibi ilk iş olarak Viyana Kuşatması için yapılan istişarede kendisine muhalif olan İbrahim Paşa'yı öldürtmüştür⁹⁰.

4. II. Viyana Kuşatması'nın Başarısızlık ile Bitmesinin Nedenleri ve Murad Giray Han'ın Azledilmesi

Özet kısmında da bahsettiğimiz gibi II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla neticelenmesinin nedenini sadece Murad Giray Han'ın kuşatma esnasında ve sonrasındaki tutumlarına bağlamak çok yersizdir. Viyana seferinin planının önceden yapılmadığı için buraya büyük kuşatma topları götürülmemiştir. Bu minvalde Sadrazam Viyana'nın teslim olarak alınmasını istemekteydi. Avusturyalılar'ın top gücüne baktığımızda Osmanlılar'a nazaran daha üstün olduğu görülmekteydi. Ayrıca, kuşatmanın süresinin iki ayı geçmesi ile asker arasında bıkkınlıklar ortaya çıkmış ve Osmanlı ordusunda yiyecek sıkıntı baş göstermişti⁹¹.

Osmanlıların çekilmesinden önce yani Kahlenberg Savaşı'ndan önce askerin yorgun olmasının yanında moralinin de bozuk olması kuşatmanın kaderini etkilediğini görmekteyiz⁹². Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın kaleme almış olduğu *Zeyl-i Fezleke (Silahtar Tarihi)* ve müellifi bilinmeyen *Vekayi-i Bec'e* göre II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlık ile sonuçlanmasının üç nedeni vardı. Bunlardan birincisi, ordu içerisinde mutlak kazanç için sefere katılmış olan manav takımının savaş meydanından firar etmeye çalışması ve onların bu hareketleri sonucunda ordunun bozulması idi. Bu konuda sadrazamın özensiz davranarak orduyu teftiş etmediğini, dirliksiz ve sırf kazanç için sefere katılan, sefere katılarak da zahirenin kıtlığına sebep olanların ordudan atılması gerektiği ifade edilmiştir. İkinci sebep olarak ise düşman askerlerinin Osmanlı ordusu üzerine geldiği zamanda neden diğer

⁸⁷ Demir, a.g.t. , s. 4.

⁸⁸ Yılmaz, a.g.t. , s. 121.

⁸⁹ İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi...*, s. 233.

⁹⁰ Özcan, a.g.m. , s. 248.

⁹¹ Özcan, a.g.m. , s. 247.

⁹² İnalçık, *Devlet-i Aliyye...*, s. 197.

askerlerin metrislerden çıkmadıkları sorgulanmış ve bu seferin başarısızlıkla bitmesinin ikinci nedeni olarak belirtmiştir. Ayrıca ikinci neden olarak Kırım Hanı ve beraberindeki Kırım kuvvetlerinin ganimet elde ederek savaş ile ilgilenmediklerini belirtmiştir⁹³.

Üçüncü sebep olarak ise adı verilen eserlerde zahirenin az olmasından dem vurulmuş burada bulunan süvarilerin ve atlarının iyi beslenilmediğini atlarını bu yüzden yürütemediklerini bu doğrultuda başarısızlığın bir diğer nedeninin bu olduğunu belirtmiştir⁹⁴. Bu nedenlere ek olarak Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa hezimetin ikinci nedeni olarak gördüğü Kırım Hanı Murad Giray'a çok sert ifadeler kullanmış ve onun seferin başarısızlığına yol açan sebeplerden birisi olduğunu ifade etmiştir⁹⁵.

Yukarıdaki nedenlere ek olarak, savaş meydanında komutanlar arasında yaşanan ayrılıklar ya da anlaşmazlıklar da Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasındaki önemli nedenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır⁹⁶. Mehmed Giray'a göre; Murad Giray Han, sadrazamın hakaretler içeren mektupları sonrasında kuşatma ile bir bağlantısı kalmadığını, Hüseyin Paşa'ya da o yüzden yardım etmeyerek askerlerini savaşa sürmediğini ifade etmiştir⁹⁷. Buna ek olarak, Kırım kuvvetlerinin savaşın son aşamasında aktif rol oynamamaları ise yurtlarının Rus ve Kazak tehdidi altında olması ile de açıklanabilir⁹⁸.

Mehmed Giray'a göre Sadrazam, Murad Giray Han'ı dinlemediği için pişman olmuştur⁹⁹. *Tarih-i Mehmed Giray*'da II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlık ile neticelenmesinin tek sorumlusunun Merzifonlu Kara Mustafa Paşa olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁰. Çağdaşları tarafından; gururlu¹⁰¹, aç gözlü, eğitimsiz¹⁰², inatçı¹⁰³, kaba görümlü, ikbal ve şöhrete düşkün olduğu¹⁰⁴ nakledilen Mustafa Paşa'nın amacı Hammer'e göre başkenti Viyana olan bir İslam İmparatorluğu kurmaktı¹⁰⁵.

⁹³ Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 883-884.; Yılmaz, a.g.t. , s. 124-125.

⁹⁴ Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 884. ; Yılmaz, a.g.t. , s. 125-126.

⁹⁵ Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 879.

⁹⁶ İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi ...*, s. 232.

⁹⁷ Demir, a.g.t. , s. 6-7.

⁹⁸ İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi...* , s. 232.

⁹⁹ Demir, a.g.t. , s. 6-7.

¹⁰⁰ Demir, a.g.t. , s. 3.

¹⁰¹ Hammer, *Osmanlı Devleti...*, s. 83.

¹⁰² Jorga, *a.g.e.* , s. 174.

¹⁰³ Demir, a.g.t. , s. 4.

¹⁰⁴ Özcan, a.g.m. , s. 248.

¹⁰⁵ Hammer, *Osmanlı Devleti...*, s. 84.

Jorga'ya göre ise Kırım kuvvetleri düzenli bir ordu ile savaşacak durumda değildi¹⁰⁶. Avrupa'nın Otuz Yıl Savaşları sonrasında askerî teknoloji alanında ileride olduğunu bilmek bu konuyu daha iyi anlamamızı sağlayabilir¹⁰⁷. Buradan Murad Giray Han'ın bu ordu karşısında kendi askerleri ile bir şey yapamayacağını anladığı sonucu çıkarılabilir. Bunun için sadrazama mektuplar yazarak durumu bildiren Han, mektuplarının kâle alınmaması sonrasında direkt ordugâha gelerek durumun çok hassas olduğunu ifade etmiştir.

II. Viyana Seferi esnasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapmış olduğu taktiksel hatalardan birisi de Kahlenberg Savaşın'dan bir gün önce Kırım kuvvetlerinin yağma yapmasına izin verilmesi olmuştur. Yurtlarından çok uzakta, bir yandan İran bir yandan da Orta Avrupa'ya savaşmak için gelen Kırım kuvvetlerinin neredeyse tümü için bu savaşlar ganimet toplamak için bir araç olarak görülmekteydi. Bu minvalde, Kırım kuvvetleri ganimet elde ettikten sonra gerisini pek düşünmemekteydiler¹⁰⁸. 11 Eylül Cumartesi günü yapılan bu yağmada Kırım kuvvetleri tarafından o kadar çok ganimet ele geçirilmişti ki altın, gümüş ve kumaşlar onların bulamayacağı türden idi. Mehmed Giray'a göre artık herkes yüklerini yüklenmiş ve “*Aceba ne zaman dönüş olur?*” diyerek dönüşü beklerken, birleşik Avusturya-Leh ordusunun üzerlerine geldiği haberi alınmıştır¹⁰⁹.

Akdes Nimet Kurat'a göre Murad Giray Han'a yöneltilen tüm bu suçlamalar haksız olmanın yanında yersizdi. Ona göre, Viyana'da ki başarısızlıktan Kırım Hanı'nı sorumlu tutmak için elde yeterli derecede deliller olmamak ile beraber, Kurat'a göre Osmanlılar yenildikleri savaşlarda birçok defa Kırım hanlarını sorumlu tutmuşlardır ve Murad Giray hadisesi de bunlardan birisidir¹¹⁰.

Kuşatmanın başarısızlık ile sonuçlanmasının ardından ve Kahlenberg yenilgisinden sonra, Murad Giray Han sadrazam tarafından yanına davet edilmiştir. Bu haberi alan Han, davete icabet edecekken yanında olan çocukları, Nureddin ve sultanları hana gitmemesini söylemişlerdir. Han'da bu fikirleri dikkate almış ve İbrahim Paşa'nın akıbetini hatırlayarak sadrazama gelemeyeceğini bildirmiştir¹¹¹.

II. Viyana Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Kara Mustafa Paşa bir günah keçisi aramaktaydı. Bu başarısızlığın faturası Murad Giray Han'a kesildi ve bunun

¹⁰⁶Jorga, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁰⁷İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye...*, s. 182.

¹⁰⁸İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi...*, s. 232.

¹⁰⁹Demir, *a.g.t.*, s. 6.

¹¹⁰Kurat, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda...*, s. 254-255.

¹¹¹Yılmaz, *a.g.t.*, s. 132.

sonucunda Murad Giray Han tahttan azledildi¹¹². *Es-Seb'üs Seyyar Fi Ahbar-ı Müluk-ut Tatar*'ın yazarı Seyyid Muhammed Rıza'ya göre Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Murad Giray'a da aynı Selim Giray'a yaptığını yapmış ve Osmanlı Sultanı'na Murad Giray hakkında birçok mektup göndererek bu başarısızlıktan Han'ı sorumlu tutmuştur. Padişah IV. Mehmed'e ulaşan bu mektuplar sonucunda, Murad Giray Han yukarıda da gördüğümüz gibi hanlıktan azledilmiştir. Seyyid Muhammed Rıza'ya göre de Viyana Kuşatması'nın başarısızlığa uğramasında Murad Giray Han suçsuz idi¹¹³. *Gülbün-ü Hanân*'da, Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet edemediği ve görevinde başarılı olamadığı için azledildiği ifade edilen Murad Giray¹¹⁴, Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*'ında ise Han'ın kusur ve günahlarının olması nedeniyle hanlıktan azledildiğini belirtmiştir¹¹⁵.

Murad Giray Han'ın azledilmesinden sonra kime hanlık teklif edildiyse hiç kimse bu teklifi kabul etmemiş fakat en sonunda II. Hacı Giray hanlığı kabul etmiştir. Murad Giray'ın yerine Hacı Giray'ın hanlık makamına tayin edildiğini duyan Tatar askeri, Hacı Giray'ın büyük kardeşi Saadet Giray, diğer sultanlar ve Karaçi Beyleri ile bir araya gelerek istişare etmişlerdir. Yapılan bu istişare sonucunda ortak karar olarak "*Biz bu hanımızdan hoşnûd ve razıyız. Bahusus arz olunmağa münasib cürmi dahi ma'lum değil*" diyerek Murad Giray'ın yanında olduklarını bildirmişlerdir. Yukarıda sözü edilen kişiler Murad Giray'a söz vererek yemin etmişler ve ona; "*Biz senden hoşnuduz, azline dahi razı değiliz. Min-ba'd gayrı han dahi kabul itmeyüz*" diyerek tekrar Murad Giray'ın huzurunda yemin etmişlerdir. Fakat Murad Giray buna karşılık; "*Belî öyle dirsiz. İlla bu Kırım kavmi bu vakte dek yemîn ü ahdlerine sabit oldukları malum değildir. Abes sözdür, devam u sebatı yoktur. Heman bizi kendü halümüze kosanız makul idersiz*" demiş fakat beyler buna rağmen yeminlerini tekrarlamışlardır. Bu konuşmanın gecesinde önce Murad Giray'a karşı olan Şirin mirzaları ve beyleri birer birer bayraklarını kaldırmışlar ve sözlerinden dönmüşlerdir. Bu olayı duyan Sicivudlar, Mansurlar, Kıpçaklar, Argınlar ve Barınlar yani tüm Karaçi Beyleri Murad Giray'ı yalnız bırakmışlardır. Mehmed Giray'a göre bu durumda sabık hanın yanında sadece birkaç sultan ve beş on tane hizmetkârları kalmıştır¹¹⁶.

Kırım tahtına yeni bir Han geçtiğinde ailenin diğer üyeleri ve özellikle de sabık hanlar Osmanlı tarafından Rumeli'de; İslimye, Yanbolu, Tekirdağ ve Çatalca gibi yerlerde bulunan

¹¹²Krolikowska, a.g.t. , s. 70.

¹¹³Krolikowska, a.g.t. , s. 69.

¹¹⁴Halim Giray, a.g.e. , s. 71.

¹¹⁵Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e. , s. 162.

¹¹⁶Demir, a.g.t. , s. 7-8.

çiftliklere yerleştirilirler ve kendilerine gelir olarak salyane, has ve zeamet ayrılırdı¹¹⁷. Bu geleneğe uyularak Murad Giray'da Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa ve Halim Giray'ın aktardıklarına göre Yanbolu'ya gönderilmiştir¹¹⁸. Murad Giray'ın kardeşi olan¹¹⁹ Mehmed Giray'a göre ise hanlıktan azledilen Murad Giray, Rumeli topraklarında bulunan İslimiye kazasına bağlı olan Çerkesli çiftliğine gönderilmiştir. Han'a burada yedi yük akçe ve miri salyane verilmiş ve Murad Giray, hayatının geri kalanını bu çiftlikte geçirmiştir. Beş yıl on ay hanlık yapan Murad Giray¹²⁰ azledildikten sonra 15 sene daha yaşamış ve 69 yaşında, 1698 tarihinde vefat etmiştir¹²¹.

SONUÇ

Makalemizin konusu olan dönem yukarıda da belirttiğimiz gibi Osmanlı Tarihi ve Kırım Tarihi açısından önemli dönüm noktalarından birisini teşkil etmektedir. Kırım Hanlığı açısından kuşatmanın önemli sonuçlarından birisi Rusya'nın Osmanlı Devleti ve dolaylı yoldan Kırım Hanlığı üzerine açıkça harekete geçmesidir. Ayrıca Kırım Hanlığı'nın Rusya üzerindeki hakimiyeti kaybetmesi sürecini de bu dönemde daha iyi görmekteyiz. Makalede de

¹¹⁷İnalçık, "Giray", s. 77.

¹¹⁸Karaçay Türkal, a.g.t. , s. 892; Halim Giray, *a.g.e.* , s. 71.

¹¹⁹Demir, a.g.t. , s. XI.

¹²⁰Halim Giray, *a.g.e.* , s. 71.

¹²¹Demir, a.g.t. , s. 6- 9.

görüldüğü gibi 1678-1683 yılları arasında Kırım Hanlığı yapan Murad Giray döneminde kaleme alınmış olan Osmanlı ve Kırım kaynaklarında Murad Giray hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır.

Makalemizde sözü edilen bu kaynakların yazılış zamanlarını ve yazarların objektif olmadıklarını da göz önüne alınarak verilen bilgiler neticesinde II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla neticelenmesine sadece Murad Giray Han'ın ve Kırım kuvvetlerinin neden olmadığını, Osmanlı ordusunun başta dönemin Sadrazamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa olmak üzere askerler arasında görülen tercübesizliklerin, tedbirsizliklerin ve daha da önemlisi ordu içerisindeki düzensizliğin hezimete neden olduğu kanısındayız. Murad Giray Han ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa arasındaki kötü ilişkilerin yanında, Kırım kuvvetlerinin de dönemim şartlarından dolayı isteksiz olmaları ve bu tip seferlere sadece ganimet elde etmek gözüyle bakmaları durumun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Kırım kuvvetlerinin esas savaşın meydana gelmesinden bir gün önce yağma yapmaları ise yapılmış olan en büyük taktisel hatadır.

KAYNAKÇA

Başer, Alper, "Kırım Hanlığı Tarihini Konu Alan Müstakil Eserler ve Yeni Bir Kaynak Tarih-i Mevkûfatı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume6/1, Winter, 2011, s. 747-762.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Dr. Abdülkadir Özcan, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995.

Demir, Uğur, Tarih-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin), *T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Tarihi*, Yayınlanmamış YI Tezi, İstanbul, 2006.

Derin, Derya, Abdülgaffar Kırımı'nın Umdet'ül-Ahbar'ına (Umdet'üt-Tevarih) Göre Kırım Tarihi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü-Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış YI Tezi, Ankara, 2003.

Fisher, Alan, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilen, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009.

Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân (Kırım Hanları Tarihi) Değerlendirme-Metin-Tıpkıbasım*, ed. Bekir Günay, haz. Alper Başer-Alper Günaydın, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü Yayınları:3, 2013.

Hammer, Baron Joseph Von Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi (1676-1699)*, Cilt: XII. , İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1986.

Hammer, Joseph Von Purgstall, *Kırım Hanlığı Tarihi*, çev. Seyfi Say, İstanbul, İnsan Yayınları, 2013.

İnalcık, Halil, "Giray", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XIV. , Ankara, 1996, s. 76-78.

İnalcık, Halil "Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 25-36.

İnalcık, Halil, "Kırım Hanlığı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXV. , Ankara, 2002, s. 450-458.

İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar III. Köprülüler Devri*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

İnalcık, Halil, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 4 (1640-1774)*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2009.

Karaçay Türkal, Nazire, Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695), *T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı*, Yayınlanmamış YI Tezi, İstanbul, 2012.

Kocegarov, Kirill, "The Moskow Uprising of 1682 Relations between Russia, the Crimean Khanate, and Polish-Lithuanian Commonwealth", *The Crimean Khanate between East and West (15th-18th Century)*, ed. Denise Klein, Harrassowitz Verlag, Weisbaden, 2012, s. 59-73.

Krolikowska, Natalia, Law and Division of Power in the Crimea Khanate A Study on the Reign of Murat Giray (1678-1683), *Institute of History University of Warsaw*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Warsaw, 2010.

Kurat, Akdes Nimet, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara, Murat Kitabevi Yayınları, 1992.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014.

Özcan, Abdülkadir, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXIX. ,Ankara, 2004, s. 246-248.

Öztürk, Yücel, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-I*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2004.

Öztürk, Yücel, "Kırım Hanlığı", *Türkler*, C. VIII. , Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 480-513.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III. , Kısım I. , II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988.

Ülküsal, Müstecip, *Kırım Türk Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, İstanbul, Baha Matbaası, 1980.

Yılmaz, Mehtap, Vekayi'ne (Vekayi-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi), *T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı*, Yayınlanmamış YI Tezi, İstanbul, 2006.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 5 (1699-1774)*, çev. Nilüfer Epeeli, ed. Erhan Afyoncu, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2011.